

Inga schyssta bananer

Chiquita och de andra bananjättarna vägrar – konsumenternas krav på schyssta bananer får inte hota vinsten. Svaret har blivit rättvisa och ekologiska bananer – på låtsas.

Arbetaren åkte till Costa Rica och träffade bananarbetarna som inte förknippar Chiquita med en grön groda utan med utslagna tänder för den som jobbar fackligt.

– I Sverige säger de att ni har fått det mycket bättre. De säger att det inte används så mycket gifter på plantagen längre, och att alla har rätt att vara med i facket.

Bananarbetarna lyssnar intresserat men lite oförstående. När de får se den gröna grodan från Chiquita-reklamen skrattar de. De har aldrig sett den, och aldrig hört talas om Rainforest Alliance som är Chiquitas ekologiska alibi. Detta är Cahuita, ett plantage på Costa Ricas atlantkust, som säljer till Chiquita och kontrollerades av Rainforest Alliance senast för en månad sedan. Tre av arbetarna säger att de känner till Rainforest Alliance. Det var de som valdes ut att prata med de utsända certifierarna.

– Vi berättade som det var, att de gör allt de kan för att stoppa oss från att vara med i facket här, och att vår fackrepresentant blev överfallen och fick flera tänder utslagna. De antecknade det och åkte, sen vet vi inte vad som hände.

De sitter uppradade på en träbänk längs arbetarbaracken. I tur och ordning kommer de fram och vill berätta sina historier. Ett tropiskt regn står som en dånande vägg där takkanten tar slut, så det är svårt att höra vad alla säger. De försöker prata så långsamt och tydligt de kan, men de är mycket uppspelta och förvånade över att en journalist har fått komma in på plantaget. Även gårdens ledning verkar lite förvånad. Hela tiden kommer nya förhållningsorder – det är förbjudet att besöka fälten, förbjudet att besöka förpackningsplatsen. Då återstår bara arbetarnas bostäder.

Var och en har ett rum på ungefär åtta kvadrat, och tio stycken delar på en toalett. Med svenska ögon ser det ganska slitet ut, men med costaricansk standard är det inga dåliga bostäder, och de tycker inte att det är något att klaga på. Det är hårt jobb och lönerna är låga, men så är det ju överallt, säger de. Det som de vill prata om är hur facket motarbetas. Den senaste tiden har många anslutit sig, och andelen anslutna började närma sig 50 procent, den kritiska gräns som ger facket rätt att förhandla fram kollektivavtal.

– Ledningen blev oroliga för det, och sen gjorde de allt för att folk skulle gå ur, berättar en man som heter Juan Carlos. De ordnade bilskjuts in till stan för att man skulle åka till fackkontoret och begära utträde, och man fick betalt för det som en vanlig dag.

De som fortsatte vara fackanslutna kan berätta om vilka olika slags problem detta har fört med sig.

– Små saker, hela tiden små saker, aldrig som de säger eller skriver på papper, men lönen blev direkt lägre, man får de sämsta arbetsuppgifterna, och de håller koll på oss hela tiden för att hitta något att angripa.

En ung kvinna står med ett barn i famnen. Barnets far jobbar fortfarande, men han är en av de mest aktiva i facket, berättar hon.

– De hittar hela tiden på nya regler, som att jag inte fick hälsa på hemma hos honom. Sen när jag blev gravid ansökte vi om en bostad som vi kunde bo tillsammans i, och de sa de att vi skulle få det – om han gick ur facket. Han gjorde det så nu bor vi

bättre, men nu har han gått med igen, och jag är så rädd att vi inte ska få bo kvar.
"Para el niño" – för barnet – säger hon om och om igen.

Alla blir förvånade av att höra ett översatt stycke ur Chiquitas svenska informationsmaterial. "Får arbetarna engagera sig fackligt? Självklart, 95 procent av arbetarna representeras av en fackförening eller permanent kommitté".

De börjar vifta med händerna och prata mycket snabbt, men efter en stund står det klart att en permanent kommitté inte liknar ett fackförbund i traditionell bemärkelse. Chiquita finansierar dessa som alternativ till fackföreningar, som kan ordna fester och sportevenemang, men däremot inte förhandla om kollektivavtal eller ordna strejker.

– Kommittéerna tillhör en rörelse som kallas Solidarismo, och är ett sätt att hålla koll på vad arbetarna gör på sin fritid, säger Gilbert Bermudez, ordförande i fackföreningen Sitrap.

Enligt honom väljer de flesta att vara med i Solidarismo eftersom det är gratis och inte innebär några problem. Han uppskattar att ungefär tjugo procent av Chiquitas bananarbetare är organiserade i ett vanligt fackförbund, och att de som gör det ofta motarbetas. De här siffrorna gäller dessutom bara de som har en längre anställning.

– En stor del av arbetarna har bara tremånaders-kontrakt, och de skulle inte bli anställda igen om de var med i facket, säger Gilbert Bermudez.

På Rainforest Alliance kontor i San José presenteras en helt annan bild, i Powerpoint, med grönskimrande regnskogsfoton. I fjorton år har Rainforest Alliance jobbat med Chiquita för att förbättra villkoren på bananplantagerna. Tillsammans har de arbetat fram en samling kriterier som rör avfallshantering, löner, arbetsförhållanden, minskad användning av bekämpningsmedel och stopp för avskogning. "Anständiga löner och arbetstider", står det i informationen som skrivs ut på svenska. I det lite mer tunglästa häftet med kriterier står det "Lagstadgad minimilön ska betalas, och arbetsveckan får normalt inte överstiga 48 timmar".

Att betala minimilönen borde väl vara självklart?

Nej, Chris Willie, chef för hållbart jordbruk på Rainforest Alliance, håller inte med.

– Myndigheterna här har inte tillräckligt med resurser för att se till att lagen efterföljs, så det gör skillnad om vi skriver in det i våra regler, och har möjlighet att kontrollera dem.

– Vad händer om det inte följs, om en gård förlorar sitt certifikat?

– Då skickas bananerna till USA i stället – där finns inte lika stor konsumentmedvetenhet som i Europa.

Ändå har Rainforest Alliance sitt huvudkontor i New York. Det hela började 1990, när man samlade forskare, bönder och representanter från fack, miljörelse och företag för att diskutera situationen på bananplantagen i Mellanamerika. Chris har varit med från början och sett mycket förändras.

– Det är klart att det finns mycket kvar att göra, säger han, men om man lyckas förändra lite grand på storföretagens marker så gör det större skillnad än om man driver en liten ekologisk odling vid sidan av.

Han har svårt att förstå den kritik Rainforest Alliance har fått, bland annat från Sverige.

– Kan de inte se att vi jobbar åt samma håll? Varför slår man ner på Chiquita, som åtminstone försöker göra något?

Chris förklarar att de alltid besöker den lokala fackföreningen innan de certifierar en gård.

– Men Sitrap, facket i Siquirres, de har aldrig träffat er.

Här uppstår en paus.

- Okej, det kan stämma. Men det handlar om logistiska skäl och schemasvårigheter. Chris säger dock att han känner till dem.
- De är ganska långt ut på vänsterkanten, och de har gjort det till sin grej att baktala bananindustrin. Vad som än händer kommer de inte att ge sig.
- Men vad har de för intresse av det?
- Vad vet jag, fråga dem.

På kontoret finns certifierarnas rapport från gården Cahuita. Där nämns överfallet på fackledaren, men det står att det inte har något samband med företagets ledning. De har också skrivit att arbetarna antyder att de som är fackanslutna får problem på olika sätt, men att det inte finns några bevis för detta.

Gilbert Bermudez från Sitrap slår ut med armarna när han får se rapporten.

– Det finns inga bevis, hur ska vi kunna få några skriftliga bevis? De har hur många regler och dokument som helst som de kan ta fram, men vi har bara arbetarnas ord. I arbetsdomstolen väger det ganska lätt. Myndigheterna vill tro på de stora företagen som Chiquita, Dole och Del Monte, eftersom landets ekonomi är så beroende av dem.

Gilberts kollega, Carlos Arguedas, håller med om att myndigheterna blundar så hårt de kan.

– I går var jag ute på ett möte med Dole och hälsoministeriet i en by där folk klagade på att besprutningsplanen flyger över byn. Just som vi står där och diskuterar så kommer det ett plan körande och sprider giftet över oss där vi står! Men inte ens det räcker för att någon ska reagera. Dole sa att det måste vara småbönderna runtomkring. Som om de skulle ha råd med flygplan?! När det till sist stod klart att det var Doles plan så sa de att piloterna måste ha gjort det på eget initiativ.

Carlos berättar om det med en slags lugn ironi, medan Gilbert kokar och fäktar med armarna.

– Dole, Del Monte, Chiquita, de har sina certifieringar allihop, men vad händer? Nada, nada, ingenting!

På ett kontor i Helsingfors sitter Chiquitas informationschef, Max Stenbäck. Han låter överaskad att höra om facklig förföljelse på företagets gårdar.

– Jag skulle bli väldigt förvånad om det var en Chiquita-anställd som berättade något sånt här. Vi har ett rigoröst system för att upptäcka facklig förföljelse, säger han.

Han har rätt i att gården jag pratar om inte ägs av Chiquita, men den säljer till Chiquita, och får Rainforest Alliance certifiering, så för den som köper bananerna gör det ingen skillnad. Ungefär hälften av Chiquita-bananerna i Costa Rica kommer från gårdar som företaget inte äger själva.

– Det är klart att alla gårdarna måste leva upp till kriterierna, håller Max Stenbäck med, men man har ju alltid en större insyn på sina egna gårdar.

Han säger flera gånger att det här är definitivt inte i enlighet med Chiquitas policy, och ett klart brott mot Rainforest Alliances regler. Han tror att en del av förklaringen till att sånt här fortfarande förekommer ligger i en fackföreningsfientlig tradition som finns i Costa Rica.

– Det har att göra med landets kultur och historia. Många av de där länderna har ju en färggrann historia.

Chiquitas roll i Costas Ricas historia nämner han dock inte. 1985 hölls en serie strejker på Atlantkusten som ledde till att fackföreningar i princip förbjöds för bananarbetare. Under de tjugo år som förflutit sedan dess har Dole, Chiquita och Del Monte, med viss hjälp av katolska kyrkan och USA:s ambassad i landet, långsamt och systematiskt försämrat arbetarnas villkor.

– Miljöbiten är lättare att hantera än den sociala biten, avslutar Max Stenbäck.

Så, hur långt har man kommit på miljöområdet? Till att börja med är det intressant att känna till att själva symbolen för miljömärkningen, den rödögda trädgrodan, inte överlever på de Rainforest Alliance-märkta plantagerna. Grodorna är mycket känsliga för kemikalier, och fortfarande används omkring fyrtio kilo bekämpningsmedel per hektar och år.

Det är lätt att få besöka Rainforest Alliance´s mönstergård, Nogal, den första certifierade gården i Costa Rica. Där finns faktiskt den rödögda trädgrodan, på affisch. Men grodan som uttalar sig i Chiquitas kampanjer är långt härifrån. Den säger: ”På farm efter farm har vi skapat lösningar som är av största betydelse för regnskogen. Farmer ska värna om och återställa de naturliga ekosystemen. Vi har dessutom planterat över en miljon träd och buskar”. Jag tittar mig omkring. Monokulturer av bananer åt alla håll, med blå, giftindränkta plastpåsar kring varje bananstock. Farmchefen pekar på hibiskushäckar som de har planterat längs planteringsgränser. Förvillande lika dem som den angränsande Dole-farmen har planterat.

– Numera tänker vi alltid efter, och besprutar inte mer än nödvändigt, förklarar farmchefen när vi står framför gifttanken.

Detta är något som hela tiden framhålls i Rainforest Alliances principer, men frågan är om det ska kallas miljömärkning eller sunt förnuft. Tänker de andra företagen *inte* efter? Sprutar de *mer* än nödvändigt?

– Naturligtvis inte, säger Anders Cottrell, marknadschef på Banankompaniet, som importerar Doles bananer.

– Alla strävar ju efter att minska besprutningen – det handlar mycket om rationellt ekonomiskt tänkande, fortsätter han.

Rainforest Alliance har regler som förbjuder vissa gifter, till exempel paraquat, ett ökänt bekämpningsmedel som får naglar att trilla av och är dödligt i mycket små koncentrationer.

– Det är bra att Rainforest Alliance förbjuder paraquat, säger Michael Tedengren, docent i systemekologi vid Stockholms universitet, men de använder fortfarande ämnen som WHO klassar som extremt och akut giftiga.

Han säger att de visserligen har bytt ut några av de allra starkaste gifterna, men kompenserar det med att använda större mängder av andra.

– När de säger att de har minskat gifthanvändandet ”så långt det är möjligt”, så är det inte riktigt sant, menar han, för det går att odla bananer helt utan gifter, men då måste odlingarna vara lite mindre än de stora bolagens farmer.

Detta var en av de saker som Svenska Naturskyddsföreningen pekade på när de anmälde Chiquita till Konsumentombudsmannen för vilseledande marknadsföring. De anser också att Chiquita medvetet förvirrar genom att skriva ”vi har halverat användningen av ogräsbekämpningsmedel”.

– Många som läser det här uppfattar det som att de har halverat sin kemikalieanvändning, säger Mikael Karlsson, ordförande för SNF, men vad Chiquita inte nämner är att ogräsbekämpningsmedel bara står för sex procent av de gifter som sprids på ett bananplantage.

”Stora mängder bekämpningsmedel innebar stora påfrestningar för miljön”, skriver Chiquita i sin broschyr.

– Den här formuleringen får det att låta som att problemen hör till det förflutna, säger Mikael Karlsson.

Förmodligen är det också det som många tror. Problemen i bananindustrin har uppmärksamrats under så lång tid att man lätt tycker att det ”måste ha löst sig”.

Max Stenbäck på Chiquita menar att allt jordbruk innebär påfrestningar för miljön, men att de har minimerat det så långt de anser rimligt.

Själv köper han inga ekologiska bananer, och han tror att det vore ekonomiskt ohållbart att odla ekologiskt på större ytor än vad som görs i dag.

– Man får inte glömma bort den ekonomiska biten i lokalsamhället. Om inte människan mår bra så mår inte naturen bra.

Naturen och människorna. Ord som kastas fram och tillbaka i diskussionen. Regnskog, rättigheter, hållbar utveckling... det är så vackra ord som skapar bilder i oss. Det kallas *greenwash*, men hur vet vi att ett multinationellt storföretag aldrig kan göra något bra? Alla jobbar vi väl för en bättre värld?

– Nej, säger Gilbert Bermudez från Sitrap, det finns de som bara jobbar för att ni ska köpa bananer. Det är bra att ni har fått dem att börja prata med gröna tungor, men ni får inte nöja er med orden.